

Katedra bohemistiky PF UJEP v Ústí nad Labem

rok 2006
ročník V
číslo 1

I. ČLÁNKY

Trvalé a pomíjející (prvotiny Ivana Slavíka a Josefa Suchého)

Ivo Harák

Než se pokusíme blíže osvětlit název příspěvku, bude zapotřebí vysvětlit vnější okolnosti vydání obou knih, k nimž patří doba jejich vzniku a zamýšleného vydání (Snímání, vycházející na sklonku roku 1947, se ještě dostalo na knihkupecké pulty, Žernov odchází v roce 1948 z tiskařského lisu rovnou do stoupy) i jejich reedice (prvotina Slavíkova a prvotina Josefa Suchého se jí dočkaly 50 let po svém – byť v Suchého případě toliko zamýšleném – vydání v edici Želetavka brněnského nakladatelství Vetus Via v obdobné grafické úpravě).

V dílech obou autorů jsou tematizována fakta jako světový názor (Suchý je katolíkem prakticky od narození, Slavík ke konverzi dlouho a bolestně dozrává ve věku dospělém), příslušnost generační a skupinová (oba se účastní večera mladých katolíků v rámci akce, jíž na podzim 1947 chtěla na pražském Žofině Umělecká beseda představit tehdy nastupující – a nejen literární – skupiny; Suchý patří k volnému okruhu autorů kolem brněnského Akordu, Slavík se po válce stává výkonným redaktorem Vyšehradu; oba přispívají do Rotreklova Velikonočního almanachu poesie 1947; Ivan Slavík se narodil v roce 1920, Josef Suchý v roce 1923) a životní zkušenost obou autorů (k níž – vedle obecného prožitku událostí předválečných, válečných a těsně poválečných – patří též osobní zkušenost dospívání, poznávání a prožívání světa, v neposlední řadě však také zkušenost vstupu do světa umění).

Oba autoři začínají psát těsně před 2. světovou válkou, jako osobití tvůrcové se do literatury zapisují za války a v „milostivém trojletí“ 1945 – 1948 stávají se výraznými osobnostmi sui generis. Oba se kromě literatury věnují – zejména v pozdějších letech – též překládání, literární kritice, práci ediční a redaktorské (v různé míře omezování dobovou kulturní atmosférou).

Oba se v r. 1945 zapisují na univerzitu – pro rodilého Pražáka Slavíka to velkou změnu neznamena (Slavíkovo *požehnané vyhnanství* v Domažlicích a Hořovicích patří ještě budoucnosti; klíčovým zážitkem ve smyslu světonázorové a umělecké orientace se ovšem pro Ivana Slavíka stal o prázdninách 1937 pobyt na venkově v Chlumu u

Třeboně: četba Weinera se tu spojila se začínající konverzí), pro rodáka z Lesního Jakubova na Vysočině je velkoměsto (Suchý studuje v Brně, jeden semestr – na podzim 1947 – v Praze) něčím výrazně novým.

Vraťme se tedy do onoho *milostivého trojetí* ke dvěma tehdy k vydání připravovaným sbírkám, k jejich autorům a vlastně i k názvu naší studie.

Je třeba předeslat, že protiklad v něm obsažený se ukázal býti jen zdánlivým. Mnohé z trvalých hodnot pominuly – a krátké prchavé okamžiky byly často zábleskem světla trvajících.

Poezie stojící ve vědomé opozici proti *povinnému optimismu* řady tehdejších sbírek (opájejících se pocity vítězství a možností budování zbrusu nového světa) – v souzvuku s autory staršími (J. Zahradníček, M. Dvořák; často i nekatolíky – pozdní a posthumně vydaný Halas) i s generačními souputníky (V. Vokolek, Z. Rotrekl). Hodnoty *takovými* sbírkami proklamované se našim autorům zdají býti právě něčím prchavým a pomíjejícím – neboť jde o věci *jen* lidské, *jen* hmotné. Slavíkovi a Suchému je navíc cizí také kolektivistický patos: lyrický subjekt, mluvčí jejich básní stojí *sám* ve světě (často i *sám* proti světu): ať už v osamění zvoleném (Slavík) nebo vnuceném (Suchý).

Je vržen do světa, zbaven minulých jistot a zbaven víry v budoucnost, zbavován přátel i lásek (když se láska ukázala býti pouhou maskou sexuality) – v tom tyto verše představují českou variantu existencialismu (Ortenova poezie je dosud zářícím vzorem – nikoli náhodou píše také Suchý a Slavík své Elegie – a Kamil Bednář je alespoň pro některé mluvčím generace).

Malé dějiny jsou pro něj důležitější než ty velké – a velké jen natolik, nakolik prosvítají do dějin osobních: a to proto, že konkrétní dějinné události jsou pro naše básníky pouhým módním převlekem ustavičně se opakujících obecně lidských existenciálních situací.

Řídce se vyskytující válečné reminiscence nenáleží k podstatnému, ale k jevovému – nevytvářejí nový model světa, ale jsou jedním z výronů, jednou z možností už jestvujících modelu, vůči němuž se mluvčí Slavíkových i Suchého básní vyhraňuje negativně. Neboť v něm není prostoru pro transcendenci, neboť v něm není naděje: „...bud'te mi svědky, že jsem se nechtěl vrátit. A budoucnost byla bez nadějí.“ - píše Ivan Slavík. „Daleko zpět, daleko v příštím.“ - dodává Josef Suchý.

Naději neposkytují ani minulé jistoty, neboť jsme se jim vzdálili věkem (Suchý, Slavík), místem (Suchý), proměnou původního prostředí (Slavík, částečně i Suchý – viz dále). Odcházíme (Slavík) nebo jsme nuceni odejít (Suchý). Dospíváme – a idyla nevědoucího jinošství se tím stala minulou, již nedosažitelnou, ale také – přítomným poznáním – iluzivní (Suchý, Slavík). Je čas „po jinošství, po zániku lásek.“ Poznáním odkrýváme pod krásnými maskami skutečnou tvář věcí – ať už jde o hodnoty abstraktní (lásku, přátelství, víru), roční období (velmi silně u Slavíka) nebo tradiční poetická klišé („Je znova sladký máj a stromy třeští“ u Slavíka; „Oblohu cítím jako vřed“ u Suchého).

Zde bude na místě prodlíti u literárních předchůdců a spolubojovníků Slavíkových a Suchého snah. Zejména u Ivana Slavíka, ale také – byť implicitněji a jen v jednotlivostech – u Josefa Suchého se projevilo to, co Jiří Trávniček nazval vlnou města, mluvenosti a všednosti. Objevily se tedy rysy, které mají naši autoři společné s okruhem tvůrců ze Skupiny 42 – berme však na vědomí, že je tu jedna podstatná odlišnost. Nyní dodejme alespoň to, že výše naznačené rysy provázejí sice setrvale kvalitnější část Slavíkovy tvorby, u Suchého se ale nejvýrazněji projevily právě v jeho prvotině.

Oba naši autoři neskrývají kladný vztah (který později přeroste v činnost překladatelskou) k představitelům německého expresionismu: Slavík k Heymovi, Suchý k Rilkemu. Z českého expresionismu si Slavík vybírá Weinera („Anděl, který mi předal poselství, které ve mně od pomaturitního pobytu v Chlumu u Třeboně stále zrál, se jmenoval Richard Weiner.“), Suchý Demla („A tam Vás potkávám./Pak/přede mnou jdete schýlen./odpovídaje mlčky/někomu z mrtvých, někomu z živých.“).

Mohli bychom ještě zmínit prozodii Slavíkových a Suchého veršů, neboť také ona má s literárními předobrazy hodně společného. U Slavíka bychom na jedné straně našli vázaný verš vzestupného spádu – zpravidla jedenáctislabičný, zřídka krystalizující v alexandrin (jambotrochejské a daktylotrochejské tendence některých veršů už připravují cestu verši volnému), na straně druhé básně v próze: predekadence, dekadence, symbolismus i jejich doznívání se později stanou objektem Slavíkova zájmu vědeckého a editorského; u Suchého vede cesta od jambu (přes daktylotrochej) k volnému verši tendence zvěšša daktylotrochejské: kopíruje tak básnický vývoj Zahradníčkův.

K erbovním motivům patří u našich básníků motiv zastaveného, utkvělého času a motiv odchodu, loučení.

Čas pokrývá věci mázdrou smrti – smrti fyzické. Čas se stává věcí prokletím, člověku nebezpečím i výzvou. Smrt, *fyzická* smrt, je pouhým zánikem – věci i člověka. Bez milosti a beze smyslu. Vítězí „marnost věcí“, neboť „...čas, jenž přísnou tvář vtesává do žuly/tvůj plachý pohled rozrážeje dlátem mlčení a zimy“, je všude kolem tebe, a je také v tobě. Nejtíživěji a nejzřetelněji přítomen v prostředí městském, v němž je subjekt Slavíkových básní umístěn trvale a dávná idyla, jednota mezi člověkem a světem je tudíž odkázána jen do času jinošství, času panenek – zatímco nyní (a dvojnásob na periferii): „Tam za tou ohradou se naskytlá čtrnáctiletá holčička a sundávala kalhotky.“

Do nějž se subjekt Suchého básní dostává z prostředí venkovského, vesnického – prostředí dávných jistot (obnažených nyní matčinou smrtí), prostředí dětství, dívek – když ty městské jsou tak jiné: „potmě, cítím,/s němým dychtěním jak rozvírají/zvlhlé rty pohlaví.“ I tento subjekt je tedy podoben svému autorovi; který – shodně s Ivanem Slavíkem – pokládá město za ztělesnění hříchů doby, za koncentrát všeho zdánlivého a pomíjejícího – tedy za nositele vlastností vesměs negativních. V tom se oba od autorů ze Skupiny 42 výrazně odlišují.

U Suchého navíc rysy města prosakují do obrazu soudobého prostředí vesnického (b. Pozdě v noci) a dokonce do obrazu lesního interiéru (Sen II). Ani subjekt básní Josefa Suchého se tedy nemá kam vrátit. A pokouší-li se o to, musí být takový návrat podepřen jinou jistotou než je ta *časného* domova.

O jakou jistotu se tedy může jednat? –jestliže se mnohé trvalé ukázalo pomíjejícím: láska podlehla diktátu pohlaví, přátelství se rozpadlo jako kámen pod příbojem času, věci, jevy i básnické ozdoby odhalily pod líbivou maskou svoji nevlídnou tvář a z ráje dětství jsme vyhnáni odchodem z rodných míst, matčinou smrtí a především poznáním.

Abychom dokázali pohnout ne-li světem, tedy alespoň sebou, potřebujeme dvou pevných bodů. Oba představují určitou *tradici*.

V prvním případě jde o tradici uměleckou. Přítomnou explicitě – názvy a dedikacemi básní, motto či oslovením postavy užitých předtím jiným autorem (Slavíkův František byl předtím Františkem Weinerovým). Přítomnou také v podobě poněkud

pozastřené – názvy většiny básní z posledního oddílu Slavíkovy sbírky odkazují jak k vnější, mimoumělecké realitě, tak k inspiraci umělecké (Rembrandtův portrét se Saskí, Země, Klanění v chlévě, Snímání s kříže, Zmrtvýchvstání, Utonulá, Noční návštěva). Přítomnou též implicity – např. demlovsky nadreálnou vizí černé mše v b. Sen II u Suchého, březinovskými ozvěnami („Stržená loutno na stříbrných strunách smrti rozeznělá/pochodni otočená třepte navracený z nočních zrcadel“) u Slavíka.

Umělecká tradice je navíc (v postavě Weinerově pro Slavíka, Demlově pro Suchého) úzce propojena s tradicí křesťanskou, katolickou (Weinerovo křesťanství je ovšem postaveno více na otázkách než na jistotě cíle, ostatně nikdy nedosaženého; Demlovo katolictví je – zejména ve svém literárním ztvárnění – velmi komplikované). Problematizovanou jednak tím, že se k ní mnozí už nechtějí znát, jednak tím, že je pro mnohé příliš snadno – bez vlastních zásluh i obětí – získanou. Aby v ni bylo možno věřit, musí být podrobena zkoušce.

U Slavíka se tak děje nezvyklými příklady („Přibili Tě na kříž jako netopýra na vrata.“) či expresivními obrazy, v nichž se děje rodícího se křesťanství mísí s novodobým jich prožíváním (Klanění v chlévě, Snímání s kříže, Zmrtvýchvstání) – což v době prvního vydání knihy vedlo (po odporu pracovníků nakl. Vyšehrad) k nutnosti některé pasáže upravit, *aby nepohoršovaly*. U Suchého slouží témuž motiv blasfemie („Odmítám. Klnu. Dneska nemodlím se.“) a černé mše (Sen II; černé mše konající se v *chrámu lesa*: tady jako by už nebylo kam ustoupit, kam se vracet – krajina dětství a domova, jistota víry byly zpochybněny až na samu krajní mez).

Za spojnici mezi oběma tradicemi můžeme považovat básnické předpokladné katolické nauky o obcování svatých – v náznacích u Slavíka, u Suchého v čepovské podobě krátkého prolnutí *dvojího* světa, dvojího domova (Na samotě, Za soumraku).

Odchod, loučení znamenají pak: dát výhost kletbě časnosti a klamu hmotného světa, díky poznání, které nás svléklo z bezstarostnosti dětství, prohlédat za- masky a pod- povrch, proměnit vnučené v dobrovolně zvolené. Nebýt mimo čas a mimo svět (vyvázán z odpovědnosti za ně) ani jim nepodléhat. Být si vědom nebezpečí – neopájet se iluzemi – a nelekat se ho. Vždyť – paradoxně – zánik, smrt není jen důsledkem kletby času, ale také a především jejím zrušením: „Kytičko něžná uvadneš/a půjdeš zpátky v kraje stínů... Až budeš jednou znova kvést/pod nohou panen tam kde kvítí neuvadne/na rajských lukách s nebem luzných hvězd/u Pána mrtvých květů přimluv ty

se za mne.“ Krajina opět nabývá podoby domova: „a ze soumraku vzlétá anděl, zakletý do té chvíle/v podobu květiny,/někdy jen slovo/a pramen tryskne kdekoli.“ -Domova, který teď už napořád bude dvojí.

Zde bychom mohli končit – a jistě by to byl konec efektní. Ale – už jednou jsme zde citovali Jiřího Trávnička; a jeho slova o větší estetické přitažlivosti negativního obrazu, pronesená nad Zahradníčkovým Znamením moci, nabádají nás k dalšímu pokračování studie.

Tato slova musíme totiž bohužel vztáhnout také na Suchého a Slavíkovu sbírku. Tak Slavík obrací svoji naději k tomu, co předtím zpochybnil, chce mítí jednoznačné, co usvědčil z dvojlomnosti, odvrátiv se vrací se, aniž neguje tvrzení původní: „věř mi láska nezradím tě jistě/když léto umírá přes dálku zim už jaro voní.“ - jistota víry se najednou rodí ze nezpochybněné střidy ročních období, a z básnických klišé. Dodejme hned, že obdobně dopadá také Josef Suchý s estetickým odůvodněním jistoty nejtrvalejší, jistoty mimo čas a prostor (přikládaje vynucenému *loučení* kladnou hodnotu, hodnotu vědomé a nezbytné oběti): „List odevzdal se, klasy, ptáci jinam,/všechno se odevzdává, všechno navrácí./Kříšťál./Pahrbky věčné se pasou/po tichém obzoru.//Tak zde v pohodě svaté/zraje ovoce loučení./A bude sladké, až jednou/podá nám je Pán.“

Přes výše řečené, a přesto, že jde o jejich prvotiny, pokládám Snímání s kříže a Žernov za významná díla svých autorů – chcete-li: za hodnoty trvajících. Čas Deníku Arnošta Jenče a Eliášova světla však zatím nenastal.

Nová slova v češtině 2

Patrik Mitter

Nově vydaný slovník neologismů *Nová slova v češtině 2* (Academia, Praha 2004, dále jen NSČ 2) navazuje na svého předchůdce – slovník *Nová slova v češtině* (1998, dále jen NSČ 1) z hlediska obsahového i chronologického. *Nová slova v češtině 2* zaznamenávají neologismy, tj. nově utvořená slova, slova s novými významy, nová slovní spojení a frazémy, nově přijatá slova v období let 1996-2002 (předchozí slovník vycházel z lexikálního materiálu z období let 1985- 1995). Přestože slovníky neologismů nepatří k slovníkům normativním, tj. takovým, které popisují standardní, ustálenou slovní zásobu, odrážejí v každém případě tendence, které se v současné češtině projevují v oblasti pravopisu, v rovině výslovnostní a tvaroslovné. Z tohoto důvodu může slovník neologismů sehrát významnou roli při stabilizaci jazykové normy. Porovnání lexikálních vrstev zachycených v obou výše uvedených slovnících naznačuje, že mezi oběma vrstvami existují pevné vztahy. Je patrné, že v období let 1996-2002 jsou změny ve slovní zásobě češtiny výraznější a intenzivnější než v předchozím období

Materiálovou základnu slovníku čerpali autoři především z textů současné psané publicistiky, což je pochopitelné vzhledem k dnešní silné pozici publicistiky v komunikaci, částečně také z mluvených projevů zaznamenávaných z rozhlasového a televizního vysílání. Přehled všech excerpovaných titulů (novin, časopisů, tiskovin, internetových zdrojů, umělecké a popularizační literatury, učebnic, názvů rozhlasových a televizních stanic), z jejichž lexikálního materiálu slovník vychází je uveden v seznamu zdrojů a pramenů (str. 563-568). Je patrné, že při výběru novinových a časopiseckých zdrojů byla brána jejich sledovanost a tematické zaměření na jednotlivé oblasti společenského života. Za užitečnou považují i excerpci informačních materiálů (letáků, prospektů a inzertních novin), z nichž lze vysledovat i systémotvorné procesy v současné chrématonymii, což je na námět pro zcela samostatná zkoumání onomastického charakteru.

Slovník tedy zaznamenává neologismy, tj. nové lexikální jednotky z let 1996-2002. Ty vznikají na základě několika pojmenovacích postupů: a) přejímáním, b) kalkováním, c) tvořením víceslovných (sdružených) pojmenování, d) tvořením slov

odvozováním a skládáním, e) tvořením slov zkratkových, f) tzv. sémantickým tvořením. K nim řadí autoři i tzv. stylové neologismy, tj. takové výrazy, u nichž se přehodnocuje jejich původní příznakovost. Do slovníku byla zahrnuta i slova, která se opět do komunikace vrací, např. *hejtman*.

Při výběru heslových jednotek (uspořádaných abecedně) postupovali autoři ve shodě s NSČ 1. Výběr hesel vycházel z několika kritérií: a) kritérium rozšíření v současné spisovné komunikaci, b) kritérium časové, c) kritérium strukturního typu neologismů a d) rozšíření v úzu. Jako nejen vhodné, ale i velmi potřebné se jeví poukazování souvislostí mezi lexikální vrstvou zachycenou v NSČ 1 a NSČ 2. Odkazy v NSČ 2 na souvztažná slova v NSČ 1 upozorňují buď na skutečnost, že slovo užitá ve výkladu významu heslového slova v NSČ 2 je zpracováno v NSČ 1, nebo že slovo uvedené v NSČ 2 (event. jeho výklad) úzce souvisí s příslušným slovem v NSČ 1. Od této zásady upouštějí autoři u slov relativně frekventovaných, jejichž seznam uvádějí na str. 19.

Autoři použili logicky tentýž způsob uspořádání hesel jako v NSČ 1, takže kromě údajů o výslovnosti, pravopisu, tvarosloví a výkladu heslového slova zde nalezneme i příklad jeho kontextového užití. Toto řešení je z hlediska uživatele velmi potřebné, neboť od pouhého teoretického výkladu významu nelze mnohdy u slov dosud v jazyce neužitých odvodit i jejich adekvátní uplatnění v komunikaci. Výslovnost slov je uvedena v hranatých závorkách u všech slov, jejich grafická podoba se liší od podoby vyslovované. Údaje o výslovnosti a pravopisu se opírají o současné normativní příručky) srov. *Pravidla českého pravopisu* z r. 1993 a *Česká výslovnostní norma* J. Hůrkové z r. 1995). Nadto se přihlíží k současnému úzu. Je možné, že u některých výrazů, u nichž slovník uvádí více pravopisných forem (srov. *halfpipe/half-pipe*, *handsfree/hands-free*, *harddisk/hard-disk*) časem některé variantní podoby ustoupí ve prospěch podoby jedné. Můžeme tedy zhruba říci, že uváděné údaje o výslovnosti, pravopisu a tvarosloví odrážejí tendence, které se v současné češtině v těchto jazykových rovinách projevují.

Při zaznamenávání produktivních prefixů a prvních či koncových složek složených slov se podle mého názoru velmi vhodně poukazuje na skutečnost, že některé z těchto morfémů mají po stránce významové a funkční vlastnosti jak kořenného morfému, tak prefixu (srov. např. *giga-*, *mega-*, *mikro-*, *mini-*, *pseudo-*,

super-, *vice-*). V případě některých slovotvorných prostředků se domnívám, že vlivem dynamiky slovní zásoby během uplynulých 15-20 let je lze považovat již i za komponenty, např. *ex-* ve významu *.bývalý'* (*exdruholigový*, *exherec*, *exmilenec*, *exmístopředseda*), *ultra-* (*ultrahvězda*, *ultrakonzumní*, *ultrapřenosný*, *ultrasportovec*), *kvazi-* (*kvaziléčitel*, *kvazinovinář*, *kvazipřátelský*). O této tendenci svědčí i vymezení těchto morfémů jako komponentů v *Akademickém slovníku cizích slov* (1995) a ve *Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (1. vyd. 1978, 2. vyd. 1994).

Významy polysémních slov jsou označeny arabskou číslicí (srov. *europ prostor 1.*; *2.*; *fitneska 1.*, *2*). Homonyma jsou označena římskou číslicí, srov. *medvěd I*, *medvěd II*. Slova s novými významy zaznamenává NSČ 2 tímž způsobem jako NSČ 1, srov. např. výrazy *globalizace*, *hostování*, *hradba*, *ikona* apod. Také vymezení jednotlivých významů zvláště u polysémních slovotvorných prostředků přináší mnohá úskalí. Ke kterému z významů *super-* lze přiřadit význam tohoto morfému např. ve výrazech *superkandidát*, *superstriktivní*. Lze význam tohoto morfému v uvedených výrazech vztahovat pouze k jednomu z významů (viz str. 439), nebo k více významům? Lze tři uvedené významy tohoto morfému v jednotlivých pojemnováních od sebe přesně odlišit? Podobně je tomu např. u komponentu *tele-* (viz str. 466-470).

Před výkladem významu slov uvádí slovník kvalifikátory, které postihují expresivitu slova, poukazují na postoje uživatelů jazyka k označované skutečnosti (zkratkou je naznačeno, zda jde o slovo s kladným či záporným citovým zabarvením). Další kvalifikátory vypovídají o užití slova, jeho uplatnění z hlediska komunikačního se zřetelem k oblasti komunikace, popř. oboru (u termínů). Slovník pracuje s těmito základními oblastmi komunikace – a) celospolečenská komunikace, b) běžná komunikace, c) profesní komunikace a slang. Přesně zachycení toho, o jaké komunikační oblasti se daný výraz uplatňuje, je v případě některých z nich velmi obtížné. Užívání mnohých výrazů se mnohdy šíří i do jiných komunikačních sfér, což je charakteristickým znakem současné komunikace. Přece jen vymezení některých hesel poznámkou na konci heslového odstavce se zdá být ne zcela jednotné. Složeniny *koaličně-koaliční*, *koaličně-opoziční* jsou charakterizovány jako výrazy z oblasti politické publicistiky, u složenin *koaličně-opoziční*, *koaličněsmluvní* (zřetelně stejného charakteru) slovník žádnou specifikaci komunikační oblasti neuvádí.

Autoři pracují ve slovníku s užším pojetím okazionálnosti. Na okazionální (příležitostný) charakter jednotlivých lexikálních jednotek je upozorněno vždy v poznámce heslové stati. Rovněž hodnocení okazionálnosti jsou podle mého názoru ne vždy zcela jednotná, např. *zevling* hodnotí slovník jako příležitostný výraz, slovotvorně a komunikačně analogický *ležink* nikoli. Zařazení např. kompozit *kočkohonič*, *kočkolapka* mezi výrazy z běžné mluvy se mi jeví jako poněkud předčasné, čímž ale toto jejich případné uplatnění v budoucnosti nepovažuji za zcela nereálné. Velká slovotvorná potencialita některých slovotvorných prostředků zřejmě upozadila jejich příležitostný charakter, ačkoli se oba jevy navzájem nevylučují (např. některé složeniny s *pseudo-*, *super-*, *arci-* apod.).

U slov přijatých v současnosti z cizích jazyků uvádí slovník v špičatých závorkách < > jejich výchozí, původní jazyk, srov. např. *cheerleader* [čirlídr] neskl. ž. < z angl.>; *karaoke* neskl. s. < z jap.>. Zvolení takového řešení je vedeno bezesporu praktickým úmyslem – poskytnout čtenáři základní informaci o jazyce původu daného výrazu. Zájemci o podrobnější údaje o původu jistě využijí některý z etymologických slovníků.

Víceslovná (sdružená pojmenování) jsou ve slovníku zpracována jako samostatné heslové jednotky. Uvádějí se pod heslovými slovy, které odpovídají všem jejich jednotlivým významovým komponentům, ale vykládají se u heslového slova, které je totžné s prvním plnovýznamovým komponentem, např. *právo* → *komunální právo*, *komunitární právo*, *unijní právo*, *veřejný ochránce práv*; *mobilní*, *mobilní kancelář*, *mobilní operátor* /odb./, *mobilní telefonie*, *mobilní telefonista*, *mobilní telefonování*, *mobilní videotelefon*.

Slovník upozorňuje na multiverbizovaná a univerbizovaná pojmenování, pojmenování vzniklá odvozováním od zkratk poznámkou na konci heslové stati. Ukazuje se, že vymezení univerbizovaného výrazu naráží na nejednotná pojetí univerbizace. Ve slovníku jsou jako univerbizované výrazy hodnoceny např. *sametka* /expr./, *jednoeurovka*, *titulka* /novin./, *pinapka* /prof./. Naproti tomu výrazy, jako např. *cílovka* /mark./ (*cílová skupina*), *řadovka* /hud. publ./ (*řadová skladba*), *tělesňák* (*tělesně postižený*), nejsou explicitně takto vymezeny, třebaže mají evidentně analogickou genezi.

Frazémy (frazeologická spojení) jsou zpracovány podobným způsobem jako víceslovná pojmenování (viz výše). Většinu zachycených frazémů lze považovat za novum let 1996-2002 (to se týká i komunikační oblasti užití). Některé frazémy jsou podle obecného jazykového povědomí staršího data, stejně tak jako i ve slovníku zaznamenaná oblast jejich komunikačního užití může být starší. Máme na mysli frazémy jako *mít tah na branku*, *běh/běžec na dlouhou trať*, *tahat za záchrannou brzdu*. Nicméně drobné přesahy mimo uvedený časový rámec vyplývají z nemožnosti zcela přesně stanovit vznik, šíření a užívání mnohých lexikálních prostředků současné češtiny.

Mezi pojmenovacími postupy má i nadále (stejně jako v NSČ 1) silnou pozici přejímání slov z cizích jazyků, zvláště z angličtiny. Prohlubuje se tendence tvořit syntetická pojmenování, a to nejčastěji hybridní kompozita s prvním komponentem cizího původu, jako např. *bio-*, *video-*, *super-*, *euro-*, *ex-*, *techno-*, *ultra-*, *mega-* apod. Slovník dokládá, že dotváření domácích ekvivalentů k přejímání a využívání domácích slovtvorných prostředků při adaptaci přejímek patří rovněž k charakteristickým znakům naší současné slovní zásoby, zdá se však, že zatím přece jen mírně převažují tendence internacionalizační. Vyrovňovací tendence (srov. Martincová 2003, 17-22), které se projevují v plánu pojmenovacím a výrazovém, se jednak uplatňují v jednotlivých komunikačních sférách v různé míře, jednak zdaleka netýkají každé výpůjčky.

Rozvoj nových informačních a telekomunikačních technologií se projevuje do značné míry i při sémantickém tvoření. Již existující formy získávají nové významy. Zvláště patrný je vznik nových významů u stávajících forem, kterých se doposud užívalo v běžné komunikaci bez speciální vrstvy uživatelů. Nové lexémy se tak začínají uplatňovat např. právě v oblasti uživatele počítačů, srov. *rozklíčování*, *záložka*, *záplata*, *rozmrazit*, *rozkopírovat*, *zabrousit*, *zasurfovat si*. Případnou terminologizaci uvedených výrazů nelze do budoucna zcela vyloučit. Opačnou tendenci, tj. k determinologizaci, lze v NSČ 2 vysledovat přece jen v menší míře, srov. např. *hardware* (nově v žertovném významu ‚fyzické vlastnosti, schopnosti, dispozice člověka‘), *software* (podobně nově ve významu ‚myšlení člověka, lidský rozum, duše‘).

Neologický slovník zaznamenává nejen výrazy odrážející vývoj různých oblastí vědy, techniky, ekonomiky, obchodu, ale také výrazy, které souvisí s dobovým

životním stylem, zrcadlí aktuální dění na politické scéně. Mnohé z těchto výrazů patří mezi okazionalismy (tj. slova tvořená a užívaná příležitostně). Jedná se povětšinou o slova utvořená na základě domácích slovotvorných prostředků, tj. slova utvořená derivací, kompozicí nebo jejich kompozicí, srov. *bezpříběhový* /kult./, *pofestivalí*, *arcičajovník* /expr., publ./, *čtyřholčí* /publ./, *jakobyreferendum* /expr., polit. publ./, *keltomilství* /expr., publ./, *jednopytlismus* /expr., polit. publ./.

Do neologického slovníku okazionalismy bezpochyby patří, je nutné přitom počítat s tím, že se mnohé z nich již dále ve slovní zásobě neuplatní. Jak uvádějí autoři v předmluvě, ze slovníků neologismů asi jen 60 % lexikálních jednotek přechází do obecných výkladových slovníků.

Z charakteristiky neologismů z hlediska komunikačního vyplývá, že se nové lexikální jednotky vyskytují hojně jak v komunikaci celospolečenské (veřejné, oficiální), v komunikaci běžné (neveřejné, neoficiální), v oblasti profesní mluvy a slangu. U mnohých již existujících forem došlo ke vzniku nových specializovaných významů (viz výše). Jiná pojmenování (ponejvíce z oblasti výpočetní techniky) se naopak začínají uplatňovat v běžné komunikaci, neboť se neustále rozrůstá počet uživatelů počítačů, resp. internetu. Do budoucna lze jistě počítat s tím, že se užívání mnoha výrazů zaznamenaných v NSČ 2 rozšíří i do dalších sfér komunikace.

Z analýzy lexikálního materiálu obsaženého v tomto slovníku vyplývá, že tendence naznačené již slovníkem *Nová slova v češtině* (1998) se ještě dále prohlubují a zvyrazňují. Jedná se především o tendence internacionalizační, terminologizační a determinologizační a tendence k posilování polysyntetických typů pojmenování. Bude ještě zajímavé sledovat případné další proměny v naší slovní zásobě

Slovník je výsledkem několikaleté systematické práce lexikograficko-terminologického oddělení ÚJČ AV ČR, práce velmi náročné, potřebné a záslužné. Práci celého oddělení nelze než velmi ocenit. Nejen odborná, ale i laická veřejnost dostává do rukou lexikografické dílo, které je dostatečně reprezentativním obrázkem současné české slovní zásoby. Tento slovník poskytuje velmi cenný materiál, vypovídající o stavu a vývojových tendencích současné češtiny. Uživatelé češtiny mají nyní k dispozici další slovník neologismů – slovník zajímavý a velmi užitečný, který svým způsobem doplňuje výkladové slovníky. Domnívám se, že se tak u nás zakládá tradice slovníku neologismů, čímž se přibližujeme k lexikografii moderních zemí, v

nichž je průběžné vydávání slovníků nových slov již dávno samozřejmostí. Bude jistě zajímavé porovnat tento slovník s případným dalším, v pořadí již třetím slovníkem neologismů.

Aktivity katedry ruského jazyka Filologické fakulty Permské státní univerzity

Zdeňka Trösterová

Jak známo, součástí katedry bohemistiky PF UJEP v Ústí nad Labem je v současné době i oddělení slavistiky, jehož hlavní pracovní náplní je sice výuka obchodní ruštiny, ale pracoviště se zabývá i aktivitami souvisejícími s širší slavistickou orientací při studiu bohemistiky a obecněji i teoretickou problematikou ruské gramatiky, popř. její výuky na českých vysokých školách (v této souvislosti ponecháváme stranou aspekt literárněvědný a kulturologický, jenž se při přípravě rusistů samozřejmě také uplatňuje). Z toho plyne přirozený zájem členů oddělení o práci na jiných rusistických pracovištích, tuzemských i zahraničních.

Jedním ze zahraničních pracovišť, s nímž ústecká rusistika udržuje mnohaleté kontakty, je katedra ruského jazyka FF PGU (Permské státní univerzity). Jak už to v životě bývá, na počátku těchto kontaktů se uplatnila náhoda – na ústecké katedře jako lektorky ruského jazyka působily dvě pracovnice z Permi, doc. N. P. Potapova, CSc. a prof. T. I. Jerofejeva, DrSc. Obě (i když tehdy ještě bez svých současných titulů) se již za ústeckého působení vymykaly z průměru přijíždějících lektorů svou pracovitostí, svědomitostí, ale především teoretickou fundovaností. Obě pak přednášely i na dalších zahraničních univerzitách, ve Francii, v USA i jinde. Na své domácí katedře v Permi podporují zájem o český jazyk, který tam N. P. Potapova v rámci slavistiky po léta přednáší (její studenti jsou stážisty českých univerzit, např. FF MU v Brně). Především jejím prostřednictvím jsem měla a mám od počátku 70. let minulého století možnost sledovat odborný profil permské katedry rusistiky a její publikační činnost. Protože jde o aktivity velmi záslužné, posouvající nejen vývoj rusistiky jako oboru, ale v mnoha směrech i vývoj lingvistiky obecně, ¹ domnívám se, že referování o nich by mohlo být zajímavé a prospěšné i pro zdejší filology – bohemisty a rusisty.

¹ Tak např. profesor V. Barnet z FF UK, jeden z našich předních rusistů druhé poloviny XX. století, jevil o odborný výzkum jazyka, konaný v Permi, vřelý zájem.

Odbornou orientaci permského kolektivu nasměrovaly především lingvistické ideje prof. B. A. Larina, kterého mnozí permští pracovníci pokládají za svého učitele ať již v doslovném, nebo přeneseném slova smyslu. Od narození tohoto význačného ruského vědce uplynulo v r. 1993 již sto let, ale program, který pro ruskou filologii nastínil, je stále živý. Prof. Larin působil na Petrohradské univerzitě (dodnes jsou kontakty permských a petrohradských rusistů velmi těsné), ale také ve Vilniusu. Kromě mnoha jiných aktivit byl iniciátorem četných dialektologických projektů a stál u zrodu široce zaměřeného výzkumu sociální diferenciacce jazykových prostředků. Z jeho bohatého filologického odkazu je pro permský kolektiv inspirující především idea vytvoření úplného dialektního slovníku a myšlenka zkoumání vztahu spisovného jazyka a jazykových různotvarů podmíněných lokálně a sociálně. Ty jsou zřetelné zvláště v řeči měst s dosud živým dialektním zázemím, což je právě případ Permi. Osobitý idiolekt tam pak mají i jednotlivci v závislosti na tom, z jakého jazykového prostředí všešli, dále v závislosti na dosaženém vzdělání, na individuální orientaci technicky či humanisticky zaměřené atd. Dále v Permi navazují i na Larinův požadavek rozpracovávání historické dialektologie, pro niž tvoří základnu jak výzkumy v terénu, tak kritické vydávání místních písemných památek.

Zatím největším úspěchem permského pracoviště bylo vydání úplného dialektního slovníku vesnice Akčim Krasnovišerského okresu Permské oblasti za red. F. L. Skitové. Původní projekt desetidílného slovníku musel být omezen na čtyři díly, i tak jde však o úctyhodný počín. Slovníková kartotéka obsahuje přes dva milióny kartotéčních lístků. Na sběru se podíleli hlavně studenti při dialektologických expedicích, které mají v Rusku svou dávnou tradici, jež se ctí dodnes.

Permští lexikologové shromáždili i materiál pro úplný slovník idiolektu jedné z nositelek akčimského nářečí (sběr materiálu trval osm let), od něhož si slibují zasvěcenější vhled do problematiky vztahu národního jazyka a dialektu.²

Řada příspěvků na témata vytyčená prof. Larinem vycházela ve sbornících pod názvem *Živoje slovo v ruskoj řeči Prikamja*. Příspěvky se zabývaly vztahem kodifikované spisovné ruštiny a živé řeči oblastí podél toku řeky Kamy (v češtině slovo *Pokamí*, tvořené podle českého slovotvorného modelu, působí sice nezvykle, ale

² Podrobněji o těchto slovnících viz v recenzích: Trösterová, Z., Československá rusistika XXXIII, 1988, 2, s. 93-95 a Opera Slavica II, 1992, 2, s. 52-54.

odpovídá realitě). Příspěvky jsou orientovány především na zkoumání problematiky synchronní dynamiky jazyka, jak se projevuje v řeči jednotlivých nositelů jazykových různotvarů, přičemž jedno jazykové individuum je nositelem několika různotvarů současně. Tak např. A. S. Štern (již zesnulá významná fonetička a fonoložka, profesorka Petrohradské univerzity, ale s vazbami k Permi) hovoří v tomto smyslu o městském bilingvistu a připomíná, že řeč individuálního nositele jazyka je nutné zkoumat z několika zorných úhlů: úzce lingvistického, sociolingvistického a psycholingvistického. Při fonetickém výzkumu řeči obyvatel Permi upozorňuje na modelovou situaci prolínání spisovné normy s dialektním fonetickým pozadím a na okolnost, že nejen produkce, ale i percepce fonetických jevů je v tomto prostředí osobitá.

Teoreticky se otázkami synchronní dynamiky jazyka zabýval např. L. N. Murzin, přičemž zajímavé v jeho přístupu bylo především zdůrazňování procesuality, které se uplatňuje i v pojetí takových jazykových jevů, jež jsou tradičně pojímány jako statické. Do této oblasti patří např. i jazykové opozice, vztah slovtvorby a textu, v němž podle situace přichází ke slovu jak jazykový synkretismus, tak vstupování slov do různých sémantických opozic, viz např. relativnost antonymních dvojic *studený x teplý*, *studený x horký*. To již souvisí s psycholingvistickým přístupem a experimenty, kterými se zabýval L. V. Sacharnyj (profesor Petrohradské univerzity, dříve působící v Permi), když se v četných statích věnoval kategorizaci obrazu světa v slovtvorném systému. K slovtvorbě přistupuje z hlediska potřeb „textotvorby“ (univerbizace, jindy naopak potřeba rozvíjení pojmenování, různá „zástupná pojmenování“, k nimž se utíkáme v řeči, např. *dej mi něco na psaní*). Takovýto přístup k procesu pojmenování a jemu odpovídající slovtvorby je pak alternativní k tradičnímu statickému popisu slovní zásoby jazyka. V tomto pojetí je tedy synchronní dynamika představena nejen jako statická koexistence variant na rovině jazyka (*langue*), jak se podává ve většině lingvistických příruček, ale i jako aktivní činitel na parolové rovině, spolupodílející se na každém vytváření textu. Zajímavý a podstatný je právě sám proces textotvorby, vztah mezi hotovým, jež si bereme ze zásobárny jazyka, a jeho užitím „ad hoc“, při němž dochází k posunům ve významu tohoto „hotového“, ať již jde o slova, slovní spojení či syntaktické konstrukce. Tyto textové posuny významu, primárně individuální a okazionální, se však zpětně promítají i na langovou rovinu. Oscilace mezi parolovým

a langovým je pak oním „věčným hybatelem“, zdrojem napětí a pramenem neustálého obnovování živého jazyka spolu s tím, že mluvčí může sáhnout nejen do pokladnice jazyka spisovného, ale i různých dalších lokálních a sociálních různotvarů. Tím se bohatství možností ještě znásobuje a právě taková do jisté míry periferní centra, jako je Perm, dávají výborné předpoklady k výzkumům vedeným v tomto duchu.

Ve sborníku nazvaném *Literaturnyj jazyk i narodnaja reč'* je zajímavé např. metodologické uplatnění zkoumání vybraného okruhu gramatické problematiky na nářečním materiálu, což je postup jinak dost nezvyklý. Najdeme ho např. v příspěvcích N. P. Potapové, V. A. Mišlanova a dalších. Může přitom jít jak o problematiku morfologicko-syntaktickou, např. zkoumání uplatnění akuzativu a genitivu ve funkci přímého objektu, tak o problematiku syntakticko-textovou, např. zkoumání funkce konektoru „a“ v současných permských nářečích. Jak tomu ani jinak nemůže být, velká pozornost řady autorů je zaměřena na problematiku lexikologickou a lexikografickou, na místní frazeologismy, z nichž některé pro zajímavost uvedme (z oblasti „počasí“): *lisja pogoda* o vytrvalých deštích v srpnu (na Sibiři pro tentýž jev *kozje nenastje*), *angely kupajutsja* nebo *carevna plačet* o dešti, když svítí slunce, *zajac pivo varit* o mlze atd. V menší míře je zastoupena problematika diachronní, především v příspěvcích Je. N. Poljakové, která studuje prameny k historické rekonstrukci permských nářečí XVII. století. I pro tuto oblast je typické, co zdůrazňoval O. Leška pro ruská nářečí obecně, totiž že nebývají „čistá“ ve smyslu jednotnosti vnitřní struktury, ale promítají se do nich extralingvistické jevy, spojené především s migrací obyvatelstva v různých historických epochách.³ Tyto migrace byly vyvolány různými podněty, mimo jiné např. náboženským pronásledováním tzv. starověrců, staroobrjadců, kteří se právě uchýlovali na různá „okrajová“ místa, k nimž oblast Uralu a Pokamí také patřila.

³ Srov. Leška, O., *Jazyk v strukturním pojetí*, Euroslavica, Slovanský ústav, Praha 2003. Jeho obecný přístup k nářeční problematice v mnohém koresponduje s permským pojetím, srov.: „Nářečí se postupně nivelizují, na tom má podíl jednak konvergentní vývoj, jednak působení polodialektních útvarů, které vznikají především ve městech a jejich okolí a které jsou základním vodivým prostředím pro působení SpisR na nářečí. SpisR působí na nářeční bázi i šířením diglosie typu SpisR / nářečí. Jistě neujde naší pozornosti, že působení polodialektních útvarů nemusí být nutně jednosměrné, že nářečí mohou působit přes širší útvary naddialektní, jako je lokálně zabarvený jazyk hovorový, i na SpisR a že i při diglosii SpisR / nářečí mohou snadno pronikat do SpisR více nebo méně nápadné lokální rysy, ty se mohou v novém kontextu přehodnocovat a stávat se prostředky slohotvornými. ... Nivelizace nářečí je složitý pozvolný proces interakce různých složek celonárodního jazyka, dodejme ale, že neprobíhá zdaleka tak rychle, jak se někdy předpokládá a jak míváme za to.“ (s. 60, 61).

Zatím poslední série sborníků permské katedry rusistiky FF PGU nese název *Filologičeskije zametki* (v roce 2004 vyšel třetí svazek). Zatímco první dva svazky zahrnovaly i populárněvědecké příspěvky, třetí je orientován již výhradně vědecky. Vyšel ve dvou částech jako výsledek spolupráce Permské univerzity a univerzity ve slovinské Ljubljani. Sborník se realizoval na základě smlouvy mezi filologickou fakultou PGU a filozofickou fakultou ljubljanské univerzity, podle níž mají obě pracoviště zájem o rozvíjení srovnávacího studia v oblasti jazyka, literatury, filozofie a kultury. Práce se však ve skutečnosti účastní vědci z mnoha zemí, nejen Ruska a Slovinska, ale i Německa, Polska, Číny, Rakouska, Makedonie a dalších. Autory zajímá především problematika fungování slova v textu (tedy problematika, rozpracovávaná v Permi již po desetiletí), zpracovávaná s využitím metodologie různých vědeckých oborů – filologie, kulturologie, filozofie.

V dvoudílném třetím svazku jsou představeny oddíly „Filozoficko-kulturologické problémy“, „Historie a filologie“, „Slovo v historicko-filologickém kontextu“, „Současné socium v kultuře, jazyku a literatuře“ a „Výzkum řeči. Lingvodidaktika“. Pozornost je věnována např. takovým otázkám, jako je vztah jazyka k objektivní a subjektivní realitě, dále např. systémovosti a paradoxnosti a jejich dialektickému vztahu v jazyce, otázce obsahu a struktury „každodenního“ vědomí, otázce tolerantnosti řeči atd. Ruština je srovnávána s jinými slovanskými jazyky z hlediska typu jazyka existenciálního či posesivního (konstrukce *já mám – u menja jest*) – se závěrem, že ruský jazyk vždy patřil k prvnímu z typů, ale především vliv církevní slovanštiny (a jejím prostřednictvím i řečtiny) působil i na uplatnění posesivních konstrukcí (které jsou, dodejme, vlastní češtině). Ve sborníku se dále zkoumají antroponyma a toponyma s některými kořeny typickými pro danou jazykovou oblast (stať Je. Poljakové o slovech s kořenem *-ljad*), historie některých příjmení (N. Potapova – úvahy o příjmení rodičů, kde jsou zajímavé nejen partie etymologické, ale i historicko-kulturologické, právě ve vztahu k již vzpomenutým starověrcům). I poslední z publikací vydaných katedrou rusistiky FF PGU jsou tedy přínosné pro široký okruh filologů.

V Permi však pokračují i lexikografické práce – v současné době na dialektním slovníku „Slovar' Čerdynskoj zemi“. Ta se nachází na severu Permské oblasti a sahá

k městu Solikamsk.⁴ Sběr materiálu začal, stejně jako pro Akčimský slovník, už v padesátých letech minulého století, ale realizaci odsunulo vydávání Akčimského slovníku. Čerdyňská země byla kolonizována z oblasti Novgorodu, Archangelska a Vologdy už v XIII. století, zatímco Akčim až v XVII.-XVIII. století. Jazykový materiál bude tedy jistě ještě zajímavější. Zatím vyšla slova na první tři písmena ruské abecedy: A, B, V.

Permská univerzita bude v září 2006 slavit 90 let od svého založení. Původně vznikla jako filiálka Petrohradské univerzity, odtud ony po desetiletí velmi těsné kontakty. V současné době jde o významné vědecké centrum, v univerzitním kampusu je třináct objektů, z nichž nejstarší jsou z r. 1916 (dar kupce Meškova k založení univerzity), nejmladší je nově postavená a moderně vybavená budova geologické fakulty. K výročí univerzity se chystají mnohé vědecké konference, mezi nimi i konference katedry rusistiky, která se rozhodně v oblasti vykonané práce má za čím ohlédnout.

A i já osobně jsem hrdá na to, že již 35 let (tedy vlastně právě polovinu svého života) mohu sledovat rozvoj oboru, který se stal mým životním osudem, nejen v českých univerzitních centrech, ale i v daleké Permi, která se mi za tu dobu však stala blízkou. Kontakt s permskými rusisty mě obohatil lidsky i profesně na celý život. Přála bych i všem našim studentům, aby v životě měli štěstí na kolegy z naší republiky i zahraničí, kteří v nich podnítlí další nuance zájmu o obor a otevřou jim nové obzory v možnostech jeho studia.

⁴ O této lokalitě vyšel na Permské univerzitě sborník *Čerdyň i Ural v istoričeskom i kul'turnom nasledii Rossii*, red. Čagin G. N., Perm 1999. Jméno uralského městečka Čerdyň by zřejmě naší kulturní veřejnosti nic neříkalo, nebýt okolností, že v něm trávil první část svého vyhnanství významný ruský básník Osip Mandelštam (viz Mandelštamová, N., *Dvě knihy vzpomínek*, Brno 1996). Jako místo vyhnanství však Čerdyň sloužila již za carského Ruska, současně jde však o staré uralské kulturní centrum, nejstarší město na západním Uralu, jehož historie je starší než půl tisíciletí. Ruské obyvatelstvo do těchto míst pronikalo již od XI. století, jak je zaznamenáno v Novgorodském letopisu. Čerdyňský kraj je pokladnicí starých tradic, zvyků, obřadů a způsobu života vůbec.

II. RECENZE A ZPRÁVY

Průvodce českou interpunkcí

J. Svobodová *Průvodce českou interpunkcí*. VADE MECUM BOHEMIAE 2003, 133 s.

Vydavatelství VADE MECUM BOHEMIAE, s r.o., vydalo v roce 2003 knihu ostravské lingvistky Jany Svobodové *Průvodce českou interpunkcí*. Autorka vychází ze svých dlouholetých zkušeností vysokoškolské učitelky s problematikou interpunkce, která patří k největším problémům českého pravopisu. Nejasnosti s užíváním interpunkčních znamének mají mnohdy i vysokoškoláci. Už z tohoto letmého úvodu se jeví kniha Jany Svobodové jako velmi potřebná.

Knih o rozsahu 133 stran sestává z části výkladové a praktické. Ve výkladové části vychází autorka při členění jednotlivých kapitol z *Pravidel českého pravopisu* a snaží se především podrobněji komentovat a doložit dalšími srozumitelnými příklady jednotlivé dílčí zásady *Pravidel*. Jednotlivé kapitoly o tečce, čárce, středníku, otazníku, vykřičníku, dvojtečce, uvozovkách, pomlčce, třech tečkách a závorkách opatřila podrobným výkladem, jaký můžeme naleznout do jisté míry naleznout např. i v knize S. Čmejkové, F. Daneše a J. Světlé *Jak napsat odborný text* (Leda, Praha 1999). Největší prostor ve výkladové části knihy je pak zcela logicky věnován jevům, které činí uživatelům jazyka největší problémy, totiž zásadám kladení čárky ve větě jednoduché a souvětí. V těchto kapitolách také autorka předkládá nejobsáhlejší výklady. Za vhodné považují množství výstižných ilustrativních příkladů, jež doprovázejí příslušné teoretické výklady. Autorka vybrala příklady větných celků z nejrůznějších textů tak, aby příslušný výklad byl podpořen názorným a průkazným jazykovým materiálem. Příkladový materiál v *Pravidlech* není přirozeně tak obsáhlý, neboť by byl jejich rozsah příliš velký. Obohatila přitom tradiční terminologii, kterou užívají *Pravidla*, o terminologii z učebnice autorského kolektivu J. Hubáček – E. Jandová – J. Svobodová *Čeština pro učitele* (naposledy vyšla jako třetí, doplněné a rozšířené vydání, rovněž v nakladatelství VADE MECUM BOHEMIAE 2002), do níž autorka zpracovala kapitolu *Skladba*. Jedná se o termíny *adordinační skupina*, *přístavky vysvětlovací* a *shrnující* (tyto termíny užívají i některé jiné mluvnice). Ve výkladové části na str. 11 by bylo možné doplnit pro srovnání i příklady vět zakončených vykřičníkem (2. a 3. věta).

Na str. 49 v odst. e) se pomlčka klade nikoli místo spojky, ale místo čárky, viz i příklad *Lehce nabyl – lehce pozbyl*.

Praktická část obsahuje nejprve interpunkční cvičení (výchozí texty) bez interpunkce a poté klíč s řešením a komentáři k výchozím textům. Tyto texty lze chápat také jako interpunkční diktáty. Větné celky i delší texty jsou tříděny do dvaceti okruhů. Autorka zařadila cvičení na interpunkci ve větách jednoduchých a v dílčích větách souvětí, dále pak cvičení na interpunkci v souvětích jen s větami hlavními a v souvětích s větami hlavními i vedlejšími. V některých cvičeních se objevují i příklady na interpunkci ve větách obsahující vsuvky, oslovení, citoslovce a kontaktní slova.

Uživatel příručky bezpochyby uvítá klíč s řešením a podrobnějšími komentáři. Tím je umožněna nejen samostatná kontrola práce spolu s přesným zdůvodněním jevu podle platných mluvnických a pravopisných zásad. Ke klíči mám několik poznámek. Na str. 74 u vět s přívlastkem těsným by bylo asi dobré v konkrétních případech vysvětlit, proč jsou uvedené přívlastky těsné. Pro schematický zápis souvětí je v knize užíváno pouze symbolu V (věta), přičemž se symboly nerozlišují věty hlavní a vedlejší (např. H₁, V₂). Tento zvolený způsob schematického zápisu souvětí může žáky nebo studenty poněkud znejist'ovat, zvláště jsou-li zvyklí oba typy vět symboly rozlišovat. Naopak není příliš na škodu absence klasifikace větněčlenského druhu vedlejších vět, přestože by byla v některých případech účelná. Takováto klasifikace zřejmě nebyla předmětem knihy. Autorka uvádí správně na str. 113 dvě možnosti schematického zápisu souvětí z předchozí stránky. Dvě řešení jsou podle mého názoru možná i v případě souvětí na str. 130 (příklad B 20/3).

Na závěr bych chtěl uvést, že kniha doc. Jany Svobodové bezesporu splní účel svého vydání, a také upozornit, že ji lze – podle mého názoru – využít jako doplňkovou učebnici při výuce českého jazyka na všech stupních škol. Na konci knihy nechybí pochopitelně seznamy použité literatury a excerpovaných zdrojů pro jednotlivé příklady na konci knihy. Výhodou při jejím užívání je, pokud se žák nebo student s probíranými jevy alespoň rámcově seznámí prostřednictvím *Pravidel českého pravopisu* nebo ze školních učebnic českého jazyka.

Patrik Mitter

Jubilant Doc. PhDr. Ctirad Kučera, CSc.

Podle Vladimíra Holana má reálno, a tedy i čas, metafyzický rozměr, a proto i literární vědci, kteří se snaží naplno esteticky uchvátit jsoucno tří dimenzí, se – někdy – dožívají pětasedmdesátky. A právě to se v letošním roce (14. listopadu 2006) přihodilo PhDr. Ctiradovi Kučerovi, CSc., docentu katedry bohemistiky PF UJEP v Ústí nad Labem.

Narodil se 14. listopadu 1931 v Praze. V r. 1957 absolvoval překladatelské oddělení Vysoké školy ruského jazyka a literatury, poté si studium doplnil učitelskou způsobilostí pro obory ruština a čeština se širším slavistickým zaměřením (srbochorvatština a ukrajinština). Studoval v interní aspirantuře u profesora B. Ilka, soustředil se na starou ruskou literaturu a kandidátskou práci obhájil na téma: „Staroruský Domostroj – legenda a skutečnost“. Tato jeho práce patří mezi ojedinělé české analýzy této památky ruského středověkého písemnictví a kultury. V r. 1991 se habilitoval a získal titul docent.

Z Prahy odešel do Liberce, poté do Ústí nad Labem, kde působí již 35 let. Na PF v Ústí nad Labem působil též jako proděkan pro vědu a zahraniční styky, podílel se na transformaci ústecké Pedagogické fakulty v dnešní Univerzitu J. E. Purkyně. V konkurzním řízení uspěl se svojí koncepcí Ústavu slovansko-germánských studií a stal se jeho ředitelem. V rámci činnosti ÚSGS se doc. Kučera podílí na organizaci celé řady vědeckých konferencí, letní školy slovanských studií. Ediční činnost Ústavu slovansko-germánských studií je velmi bohatá, jen pro zajímavost – za dobu jeho existence vydal ústav 31 publikací.

Těžiště jubilantova badatelského zájmu lze spatřovat v oblasti ruské literatury (zejména staré ruské a ruské literatury 19. století), v poslední době se však též intenzivně věnuje ruské emigrantské literatuře u nás (K. Čcheidze, N.A. Teffi, J. Gessen aj.).

Kromě toho nemůžeme na jeho bilančním kontě přehlédnout několik zdařilých překladů (Krymské legendy – 1975, A. Sacharov: Stěpan Razin – 1979, M. Alexejev: Neslzávé údolí – 1981, J. Bondarev: Hledání pravdy – 1986 aj. Celá léta se zabývá mapováním rusko-českých literárních a kulturních vztahů (Po cestách přátelství – 1982, Cesty daleké a blízké – 1986, monografie Alexandr Fadějev a Československo – 1976). Jeho bohatá publikační činnost obsahuje desítky odborných statí, recenzí a zpráv v českých i

zahraničních odborných časopisech a sbornících. Tradičně vysokou úroveň mají rovněž jeho vystoupení na nejrůznějších mezinárodních kongresech, sympoziích a konferencích, jichž se pravidelně účastní (naposledy to bylo vystoupení v září 2001 v Sankt-Petěrburgu na Slavistických čteních Petrohradské univerzity v Ruské federaci o tvorbě Jevgenije Gessena, pražského autora rusko-německo-židovského původu.

Docent Kučera dnes již patří k předním reprezentantům současné slavistiky, který si již dávno získal renomé a právem se těší uznání i v zahraničí. Jeho zájem o všechno nové, co se v oblasti literárněvědné rusistiky objevuje, je příslovečný. Za dobu svého více jak čtyřicetiletého pedagogického působení prošlo cykly jeho přednášek a seminářů mnoho posluchačů. Vždy se jim snažil předávat své široce založené znalosti a vytvářel v nich návyky vědecké práce.

Docent Ctirad Kučera patří k té kategorii pracovníků, těch tvůrčích subjektů, kteří stále ještě dovedou překvapit druhé i sami sebe. Přeji docentu Kučerovi do dalších let pevné zdraví, pohodu a neutuchající elán.

Jaroslava Celerová

Univerzita Würzburg – výměna studentů a mobilita učitelů.

Katedra bohemistiky a slavistiky před několika lety podepsala bilaterální smlouvu s Univerzitou ve Würzburgu v Německu (Bayerische Julius-Maximilians-Universität), na základě které se v rámci programu Socrates/Erasmus uskutečňuje výměna studentů i mobilita učitelů. Studenti bakalářského studia obchodní ruštiny pravidelně vyjíždějí na semestrální stáž do Würzburgu, někteří z nich absolvují dokonce semestry dva. Měsíc před zahájením semestru, který v Německu začíná v dubnu, naši studenti navštěvují intenzivní kurz německého jazyka. Po jeho absolvování jsou na základě výsledků testů rozděleni do skupin dle příslušné úrovně, které dosáhli. V průběhu semestru navštěvují přednášky a semináře jak z německého, tak i z ruského jazyka. Studenti jsou s pobytem na univerzitě v německém Würzburgu velmi spokojeni, o čemž svědčí i to, že mnozí z nich si stáž prodlužují ještě o jeden semestr. Pro naše studenty je absolvování stáže velmi přínosné, neboť souběžně s ruským jazykem v bakalářském studiu obchodní ruštiny mají povinný ještě jeden cizí jazyk (na začátku studia si vybírají angličtinu nebo němčinu), který je pro ně po dobu studia v pěti semestrech povinný. Navíc od druhého ročníku souběžně s ruštinou studují odborný jazyk (úřední korespondence a obchodní jednání).

V rámci programu Socrates/Erasmus probíhá i mobilita učitelů. Měli jsme možnost několikrát Univerzitu ve Würzburgu navštívit. S vedoucím oddělení zahraničních vztahů Dr. Thomasem Berndtem jsme diskutovali o začleňování dalších studentů a učitelů v rámci této spolupráce. Na pracovišti Institutu slavistiky (Philosophische Fakultät I, Institut für Slavistik) jsme hovořili o strukturování a modulaci studijních programů a oborů na obou univerzitách, zabývali jsme se možnostmi výměny pracovních zkušeností a materiálů. Seznámili jsme německé kolegy se studijním programem Filologie – Obchodní ruština, hovořili jsme o problematice vyučování němčině na českých školách a diskutovali společně obecně o cílech vyučování cizím jazykům. V rámci diskuse s německými studenty jsme informovali o možnostech pobytu studentů slavistiky ve Würzburgu na PF UJEP v Ústí nad Labem. Stáž na naší fakultě zatím absolvoval jeden student.

Během pobytů jsme si připravili přednášky na různá témata (např. Sémantické procesy v současné ruštině, Rozdíly mezi českým a ruským jazykem vyvolané historickým vlivem němčiny, Kulturní dimenze reklamy a reklamních textů na příkladech videospotů z ruského a českého prostředí, Jazykové normy v obchodním stylu a další). Při poslední návštěvě (4. 12. – 9. 12. 2006) zařadila Mgr. Inna Kalita i praktickou hodinu – Práce s ruským slangem na hodinách ruského jazyka, do které zapojila české i německé studenty. Hospitovali jsme na některých hodinách německého, ruského i srbochorvatského jazyka. Měli jsme rovněž možnost zúčastnit se habilitačního řízení kolegy z příbuzného jazykového pracoviště.

Navštívili jsme univerzitní knihovnu (Rezidenzplatz 2) a důkladně se seznámili s vybavením slavistické knihovny, která je ve srovnání s možnostmi naší knihovny bezesporu na vyšší úrovni.

Naši fakultu pravidelně navštěvuje německý kolega Dr. Diether Götz, který v průběhu svých pobytů přednesl několik zajímavých přednášek na různá témata z dějin ruské literatury.

Domnívám se, že obdobné zahraniční cesty přispívají k upevnění a rozšíření kontaktů mezi katedrami. Do budoucna počítáme nejen s výměnou pracovních

zkušeností, nýbrž i studijních materiálů. Koordinátorka Dr. Dorothea König se na základě dobrých zkušeností s našimi studenty rozhodla prodloužit bilaterální smlouvu do roku 2010.

PhDr. J. Celerová, CSc.

Usta ad Albim BOHEMICA, ročník V, číslo 1
Vydává Katedra bohemistiky PF UJEP v Ústí nad Labem, České mládeže 8
Redakce: Václav a Zora Millerovi
Datum vydání: 2007
Vychází vlastním nákladem, rozšiřováno bezplatně

ISSN 1213 - 7618